

Jón Benediktsson sýslumaður skrifar um Sprengisandsleið 3.4.1771. Lit. Aa. N° 2[b].

Þí. Rtk. D3/4–11.

Áritun: Indkom den 16. Maii 1771; Lit. Aa. N° 2.

Velædle og velbyrdige!

Velædle og höyviise!

Velædle og höyforneemme!

Kongl. Maj^{ts} höystbetroede Landcommissarier over Island!

Höyst estimerede gunstige herrer!

Deres höyrespective missive af 8de Februarii næstafvigte¹ haver jeg rigtig erholdet, hvorforfore tjenstligst betakker.

Men deres begjæring angaaende, at jeg vilde give dem fuldstændig efterretning om dend gamle vey over den saakaldede Sprengesand, da er jeg ikke vel i stand til at fornöye dem derudi, siiden der ere alt forløbne 30 aar, siden jeg rejste den vey, og jeg imidlertid har glempt adskillige kjendemærker. Dog er dette efterfølgende det fornemste, som jeg endnu kand erindre.

Fra Sönderlandet begynder denne vey först fra Nup i Östrerepper² til Tjorsaaedalen.³ Siiden derfra imod öst til Tjorsaaen⁴ og saa langs med samme elv nord-nordöst op imod Arnarfellsjökel⁵ over den saakaldede Litlasand.⁶ Naar den tager ende, kommer overfarten over Tjorsaaen, som er meget farlig formedelst elvens stride ström og ujævne steenagtige grund. Paa den östre side af bemelte elv ligger Söleyarhöfde.⁷ Derfra gaaer veyen nordnordöst over Sandaaen⁸ til Biskupsthuve,⁹ som er det sidste stæd, hvor græs kand have paa den söndre side af sanden, og reignes derhen gemeenlig fra Nup 10 miile eller 2 tingmanneleider,¹⁰ som er en slet, jefn og god vey.

Fra Biskupstuve begynder den egentlig saakaldede Sprengesand. Först 2½ miile til Háumýrar¹¹ i nordöst, hvor der i forrige tiider skal have været græs. Men da jeg kom der var ikke noget græs at see, men alleeneste sort og tör mose.

Fra Háumýrar gaar veyen over sanden öster hen 10 miile til Kidegil i Baardardalen,¹² som er det förste stæd paa den nordre side, hvor græs kand have. Derfra rejser mand over

¹ Bréf til Jóns Benediktssonar 8.2.1771. Lit. B. N° 36. *Landsnefndin 1770–1771 II. Bréf frá nefndinni og svör sýslumanna*. Reykjavík 1961, bls. 24.

² Stórinúpur í Eystrihrepp (Gnúpverjahrepp), Árn.

³ Þjorsárdalur, Árn.

⁴ Þjorsá, Árn. og Rang.

⁵ Arnarfellsjökull, nú Hofsjökull.

⁶ Litlisandur, nú Fjórðungssandur.

⁷ Söleyjarhöfði, Rang.

⁸ Sandá í Þúfuveri, nú Þúfuverskvísl.

⁹ Biskupsþúfa í Þúfuveri.

¹⁰ Þingmannaleið. Dagleið ferðamanns að gömlu mati, um 37,5 km.

¹¹ Háumýrar á Sprengisandi.

¹² Kiðagil í Bárðardal, Þing.

Skjalfandefliöt¹³ langs efter Baardardalen imod nord til den første beboede gaard paa Nordlandet, Svartaakot¹⁴ kaldet.

Midt paa sanden er en liden elv, som der kaldes Jökulsaæ,¹⁵ men i Skagefiorden Hieradsvötn.¹⁶

Naar mand kommer fra Sönderlandet, ligger paa den höyre haand een fjeldstrækning med jökkel bedækket lige fra det navnkundige bjerg Hekla til et andet bjerg i Nordlandet kaldet Hördubreid.¹⁷ Ved denne fjældstrækning ligge 3 andre særskildte bjerge, som kaldes Sætur.¹⁸ Andre kjendemærker mindes jeg ikke, at mig forekom paa denne vey, undtagen at jeg med min fölgemand sadte nye varder eller opstablede steene paa alle ophöyede stæder, hvor ingen gamle forefandtes, men reparerede de gamle til veyviisning, ifald nogen efter mig vilde forsöge at befahre denne i ældgamle tiider meget tjenlige og practicable vey, som maae kaldes umistelig for dem, som vil rejse til Rangevalle- og Skaptefjeldssysseler, samt österdeelen af Arnæssyssel, herfra Norderlandet eller derfra hidhen.

Overfarten paa sanden falder jevn og slet uden store brinker eller backer, saa der kunde magelig kjöres over i en vogn. Den første besværlighed er med overfarten over Tiórsaæn, hvor der nödvendig behövedes 2 færgebaader, een paa hver side, i fald denne vey skulde efterdags befares. Skulde engang sælehuus sættes paa denne vey, da er ufejlbarlig det bekvemmeste stæd dertil ved Jökulsaæn, som ligger ongeföhr midt paa sanden.

Om der skulde endnu udförligere underretning behöves om denne Sprengesands gamle vey, da vilde De gunstige herrer behage at adressere sig til min fölgemand Eiriker Hafliðesen, som boer en stæds i Borgefiordssyssel.¹⁹ I det övrige henlever jeg med störste estime.

Raudaskridu,²⁰
d. 3 Aprilis 1771.

De velædle herrers kongel. Commissariers
tjenstskyldigste ydmygste tjener
J. Benediksen²¹

¹³ Skjalfandafliót, Þing.

¹⁴ Svartáarkot í Bárðardal, Þing.

¹⁵ Fæst ekki staðist. Rétt er sennilega Fjórðungskvísl.

¹⁶ Héraðsvötn, Skag. Þau heita Austari-Jökulsá í Austurdal og þar upp af en eru utan vatnasviðs þess svæðis sem hér er lýst.

¹⁷ Herðubreid, Þing.

¹⁸ Sennilega Sætur. Þetta örnefni þekkist ekki lengur.

¹⁹ Eiríkur Hafliðason (ca. 1716–1797), bóndi og lögréttumaður í Tungufelli í Lundarreykjardal, Borg.

²⁰ Rauðaskriða, Helgastaðahreppur, Þing.

²¹ Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu 1734–1776.

Fylgiskjal með lit. Aa. N° 2[b]. – Lýsing Eiríks Hafliðasonar lögréttumanns í Tungufelli á Sprengisandsleið skráð á Alþingi 21.7.1770.

Áritun: Lit. Aa. N° 2.

LAUGRETTEMAND EIRIK HAFLIDASONS PAA TUNGUFELL²² UNDERRETNING OM
SPRENGESANDEN, GIVEN PAA ALTINGET DEN 21DE JULII A^o 1770

Man rejse fra Altinget til bispestolen Skalholt og derfra op igennem Österrepp forbi Aasólfsstader og Skridufell,²³ som ere de överste bæjer (gaarde) i Hreppene.²⁴ Herfra tages touren nordefter Sandartunga til Fossaae, over aaen og op efter Holaskov.²⁵ Derfra tvert over Sandfell i NÖ. Dette fell er lavt og aflangt. Har været bevoxet med græs, samt foran med skov, som kaltes Blaaskov.²⁶ Denne vej ligger nordvest fra Hekla.

Naar man er kommen nordover Sandfell, kommer man paa det stæd, som kaldes Skumstungur,²⁷ som förher var den överste baj i Reppene, der nu tillige med omkringliggende egner bliver til almindelig afrett. Kirken var den tid paa Skeliastad²⁸ og siges at have været bedekket med blye. Menniskeben ere og bleven funden der i kirkegaarden for 30 aar siden.

Fra Skumstungur rejser man NÖ, norden for Krekla- og Fitiaskov,²⁹ som ligger op med Tiorsaaen,³⁰ men nu er ophuggen, og derfra til Dalsaae,³¹ hvor afretten har ende. Hvor og da faaresögningsfolket³² om hösten, som kom længst nordefter, bleve delte. Aaen er ellers liden.

Her fra rejser man i NÖ, over Fiordungssand, som er ej over en ½ thingmandsleyd (2½ mil). Vejen er sandig. Hekla er nu bleven paa ryggen af dem rejsende. Nu kommer man til Solejarhöfde,³³ i gennem hvilken Tiorsaa gaaer i ZV. Man farer neder af Höfdens vestre deel en stie til vadet paa elven, som har ujevn klippagtig grund. Vadet ligger til syd over en i elven staaende steenet holme (Lille öe³⁴) og siden over den östligere green af elven. Oven og neden for vadet har vandet liden fart med blöd og sandig grund, hvorfor man kan let kjende, hvor vadet er. Ved Solejarhöfden har været forher og kand endnu haves ferge nedenfor vadet paa elven (bekræftes af biskop Finnur Jonsen i anmærkningen over instuctionens artic. 13).³⁵ Man seer paa vinstre haand herfra et lidet fjeld kalldet Arnerfell, hvor man kand have mengde

²² Eiríkur Hafliðason (ca. 1716–1797), bóndi og lögréttumaður í Tungufelli í Lundarreykjardal, Borg.

²³ Ásólfsstaðir og Skridufell, Eystrihreppur (Gnúpverjahreppur), Árn.

²⁴ Hreppunum, þ.e. Eystri- og Ytrihreppar (Gnúpverjahreppur og Hrunamannahreppur), Árn.

²⁵ Sandártunga, Fossá, Hólaskógur, Árn.

²⁶ Bláskógar, Árn. Strikað yfir: Hvor der findes den urt hiomerod kaldet (ægtefællesroed) [hjónarót eða brönugras].

²⁷ Skúmstungur, Árn.

²⁸ Skeljastaðir, Eystrihreppur, Árn.

²⁹ Kræklu- og Fitjaskógar, Árn.

³⁰ Þjórsá, Árn. og Rang.

³¹ Dalsá, Árn.

³² Fjarleitamenn.

³³ Sóleyjarhöfði, Rang.

³⁴ Litlaey.

³⁵ Greinargerð Finns Jónssonar biskups til Landsnefndarinnar [án dags. 1770]. Lit. G. N° 2. *Landsnefndin 1770–1771 I. Bréf frá nefndinni og álitserðir embættismanna*. Reykjavík 1958, bls. 103.

angelicaröd³⁶ og för har fanget vildegjæs, men nu svaneunge om efterhösten. Man ser og paa samme hand Arnarfellsjökkul.³⁷

Nu gaaer man over den östere part af Soleiarhöfden og hen efter en liden dal, hvor man kan see gader (vejen) og menes at have været alfarevej. Denne korte vej (bæjeleyd) gaaer til Sandkvisl,³⁸ som er en liden aae og siges at have blöd bund, men er ej af mig blevet mærket.

Fra Sandkvisl rejser man til Biskopsthue.³⁹ Det er en sandhöy og sees fra Sandkvislen. Vejen er sandig med liden jordsver imellem. Her hviler man hestene eller bliver natten over, da her findes moser med stargræs.

Hidtil har veyen gaaet i NÖ, mesten ligefrem. Her skiftes veyene. Ligger den ene til Öefiord⁴⁰ (som der siges) over Laufasand,⁴¹ men den anden over Spreingesand. Arnarfellsjökul sees nu, men lidet bagvers. Her fra kommer en sandig strækning, som ligger bölgvis (afsætzvis) noget op imod. Op efter samme rider man efter tagen cours (direction). Dog seer man imellem nogle varder (stene kastet i dyng). För vare her smaae bekker og nogen jordmon. Hekla og andre fjæld ere nu gaaen af syne.

Nu kommer man til Haaumyrar.⁴² Det er fra Biskopsthue 2½ mil. Derfra rejser man nokk 2½ mil til Sveinar,⁴³ som ere klipper med varder paa hver. Der sees vandfarvey fra foraarstiden. Nu seer man Torfajökul⁴⁴ paa højere haand.

Fra Sveinar rejser man til Beinakelling,⁴⁵ 2½ mil. Beinakelling er en stor varde og staaer midt imellem sine 24 døttre. Her seer man nogle klipper, men det meste maae være under sanden. Ret förend mand kommer til Beinakellingen, rider man over en jefn sand, kaldet Spreinger. Fra Kellingen rejser man i NÖ 2½ mil, lidet opad til Haalda⁴⁶ (den överste fjeldrygg paa Spreingesanden).

Heden seer man Hörðubreidarjökul,⁴⁷ som man har lidet foran ved højere haand. Item sees her fra Ódadahraun, igjennem hvilket der skal gaae en vej til Jökulsaae i Axerfiord.⁴⁸ Det siges, at en præst fra Mödrudal a Fialle⁴⁹ haver fulgt biskop Brinjolf Svendsen⁵⁰ over denne vey, men nu er den impassabel, thi vadet over Jökulsaae, der gaaer imellem Odadahraun og Mödredal, er bort. Paa denne side af Odadahraun seer man lave sande, hvor Skjalfandafljót⁵¹ gaaer igjennem til NV.

³⁶ Hvannarætur (Angelica archangelica).

³⁷ Arnarfellsjökull, nú Hofsjökull.

³⁸ Sandkvisl í Þúfuveri, nú Þúfuverskvisl.

³⁹ Biskupsþúfa í Þúfuveri.

⁴⁰ Eyjafjörður.

⁴¹ Laufasandur. Örnefnið þekkist ekki, nú sennilega Laugasandur eða Laugafellsöræfi.

⁴² Háumýrar á Sprengisandi.

⁴³ Sveinar, klettur á Sprengisandi.

⁴⁴ Rétt er Tungnafellsjökull.

⁴⁵ Beinakerling, varða á Sprengisandi.

⁴⁶ Háalda, nú Fjórðungsalda.

⁴⁷ Herðubreið, Þing.

⁴⁸ Jökulsá á Fjöllum, Þing. og N-Múl.

⁴⁹ Mödrudalur á Fjöllum, Jökuldalshreppur, N-Múl.

⁵⁰ Brynjólfur Sveinsson (1605–1675), Skálholtsbiskup 1639–1674.

⁵¹ Skjalfandafljót, Þing.

Arnerfellsjökel er nu gaaen af sigte. Fra Haalda rejser man til Kidagil,⁵² en bekk, som gaaer igjenem stejle, gjenem skaarne klipper (2½ mil). Neden for de stejle klipper farer man over gilet (bekken) og hviler der (slaaer der telt).

Fra dette teltstæd holder man næsten i N, indtil mand komer til Kvyum⁵³ (en ödegaard), som kaldes saa formedelst en trang vey, som förer dertil. Da man har et höyt hraun paa höyere, men höye, græsvoxne banke paa den vinstre haand, denne dal kaldes Krossdalur.⁵⁴ Her er almending fra Tingöesyssel.⁵⁵ Veyen fra Kidagil til elven Skialfandaflíot er kort.

Sönden for Hördubreid siges at være en beboet dal, og man forteller, at sal. sysselmand Nicolaus Magnussen⁵⁶ har ransaget egnen og fundet dalen, men hverken hand eller fölgemænd villet aabenbare samme. En ved navn Arne,⁵⁷ som har været her tugthuslem, formenes ogsaa at have været der, men lover samme ej at kundgjöre eller aabenbare.

Man rejser over Skialfandaflíot, hvor man synes best. Elven er ej breed, men med jökulvand. Herfra tages coursen i NV til Tveraaekot,⁵⁸ kort fra Myvatn beliggende.

Man har rejst paa en dag over Spreingesanden fra Kviar til Solejarhöfda i medio Augusti.

⁵² Kiðagil í Bárðardal, Þing.

⁵³ Kviar í Bárðardal, Þing.

⁵⁴ Nú sennilega Króksdalur.

⁵⁵ Þingeyjarsýsla.

⁵⁶ Nikulás Magnússon (1700–1742), sýslumaður í Rangárvallasýslu 1727–1742.

⁵⁷ Arnes Pálsson (1719–1805), tukthúslimur.

⁵⁸ Þverárkot þekkt ekki á þessum slóðum. Hlýtur frekar að vera Svartáarkot í Bárðardal.